

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Olev Ostra

Ranna talu lugu

Ranna talu, Linnuse küla, Saare maakond

2009/2010. õ-a. Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse
lõputöö

Tallinn 2010

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	3
2. AJALOOLINE LÜHIÜLEVAADE OBJEKTI EHTUSLOOST, OMANIKEST JA VÄÄRTUSTEST.....	4
3. MATERJALIDE KASUTUS JA TEHNILINE SEISUND	7
3.1 HOONE ÜLDINE SEISUKORD.....	7
3.2 VUNDAMENT JA SOKKEL	7
3.3 SEINAD	11
3.5 UKSED JA AKNAD.....	15
3.6 KATUS	17
3.7 KÜTTEKOLDED	19
3.8 PÕRANDAD	20
4. KOKKUVÕTE	22
5. KASUTATUD KIRJANDUS JA ALGMATERJALID	23
LISA 1	24

1. SISSEJUHATUS

objekti liik: rehielamu

objekti asukoht: Ranna talu, Linnuse küla, Muhumaa

kuuluvus: eraomand, suvekodu

ehitusaasta: 1798

hoone üldandmed: pikkus koos lauda müüridega 28 m

laius 8 m

Käesolev töö on koostatud arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse lõputööna. Töö eesmärk on uurida, millised on kõige kriitilisema tähtsusega tööd, mis tuleks teha, et üks vana rehemaja säiliks. Hoone asub Muhu saarel, Eemu tuuliku ja linnuse vahetus läheduses. Ühtekokku on hoone lähimbruses viis erinevat kinnistut, millel kõigil asuvad suvilateks kohandatud vanad taluhooned. Nendest Laasu ja Jaagu on Ranna talust vanemad. Laasu talu on nüüdseks väga eeskujulikult renoveeritud.

Ranna kinnistul asub praegusel hetkel peale peahoone veel vana mullaga kaetud maakelder, suveköök ja kaev.

2. AJALOOLINE LÜHIÜLEVAADE OBJEKTI EHTUSLOOST, OMANIKEST JA VÄÄRTUSTEST

Talumaja asub Muhumaal , Linnuse külas. Ehitusajaks võib pidada 18. saj. lõppu või 19. saj. algust, kuna 1811. aasta hingeloendist võib lugeda, et Tuulegi vana Tõnis oli noorematele poegadele (Juri, Mihkel ja Tõnis) Laasu talu taha uue talu rajanud. Kaartidel seda küll veel ei olnud, kuid hingeloendi märkustest selgub, nagu oleks mehed siia juba 1798. a asunud. (Rehepapp)

Peremeheks sai kolmest vennast keskmine , Mihkel (1761-1814), tema pere oli tol ajal vendade omast arvukam. Peremehe ametit sai ta pidada väga lühikest aega, kuna 1814. aastal ta suri. Talu võttis ajutiselt üle tema noorem vend Tõnis Naeris (1765-1842) , kes oli peremees, kuni Mihkli poeg Aadu täisealiseks sai ning pärimisseaduse järgi talu endale sai.¹(vt. Joonis nr.1)

Joonis nr. 1 Johannes Pääsukese foto 1913.a ERM kogust. MM299_50

1850 aasta hingeloendi andmetel elas Ranna talus 25 inimest.¹ Paar aastat tagasi tuli üks vanaproua oma lastega meie hoovile oma sünnikodu vaatama. Proua jutu järgi elas tema ajal selles talus korraga viis peret. Pole siis ka midagi imestada , et Koguva külas güidiga rääkides ilmes, et me mõlemad ühest talust pärit oleme.

¹ Ülo Rehepapp muhu.rehepapp.com

Ranna talus on olnud palju elanikke ja ühtlasi ka mitmeid peremehi. Viimasteks, kes veel põldu harisid ja loomi karjatasid, olid minu vanavanemad Matvei (1881-1966) ja Raissa Naeris (1889-1985). Antud aega kirjeldab väga hästi V. Kolki 1957 aastal tehtud intervjuu ühe talu elanikuga:

“Praegusel hetkel elavad Ranna kohal Madis Naeris oma naise Raissaga, kes on ise maja peremees. Koha hoonestik koosneb: elumajast koos rihalasega, mis on roog-katusega põikpalkidest ehitis, selle ehitusaega ei tea jutustaja. Õuemajadest on ühes raitas : ait, kivilaut, ja magadis-laut. Saunaraitas on, saun, vaa, kirstude-laut ja ooste- laut. Õues on lahtine kaev. Oli ka vana kelder lauda otsas, kuid jutustaja isa ehitas keldri uuele kohale. ...” (vt. Joonis nr.2 , Joonis nr. 3 , Joonis nr.4) “... Vanasti oli ka tuuleveski ja Ingli (Matvei ema) aegas isegi nn. “patisakste maja”, mis asetses aias.”²

Joonis nr. 2 Ranna viimased tõelised peremees ja perenaine.

² V.Kolk

Joonis nr. 3 Pildil näha vasakul õuemaja ja paremal saunamaja.

Joonis nr. 4 Kelder.

Veel saab intervjuust väga palju infot milliseid töid tehti , mida söödi ja kuidas pidupäevi tähistati.

Mäletan veel, kuidas vanaema ja vanatädi mulle rääkisid ühest kogu küla jaoks suurest sündmusest. Nimelt ajast, mil vanavanaisa tuulegeneraatori ostis ja vanavanaema suure nõudmise peale selle ka üles seadis. See tähendas, et enam ei pidanud koguaeg õlilambi valgelt olema ning talu osteti esimene raadio, mida lähedalasuvate talude elanikud Rannal kuulamas käisid. Hiljuti vanatädi rääkis, kuidas pärast sööki kiiresti tuba korda tehti, sest külalised tulid raadiot kuulama.

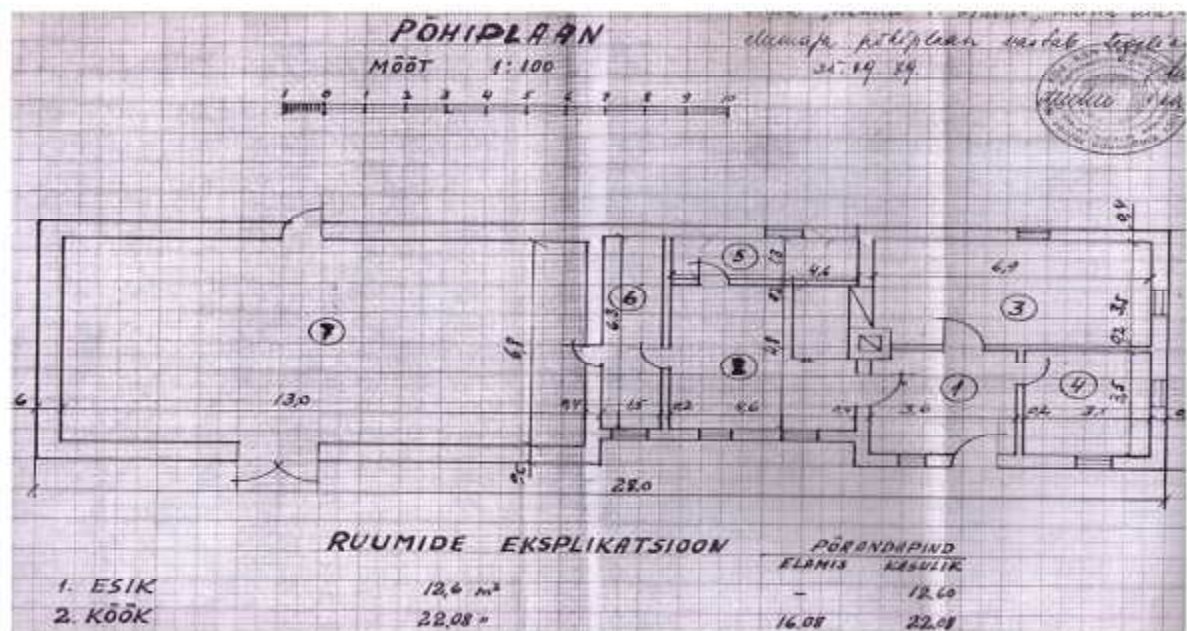
Sauna köeti iga kahe nädala tagant. Ka talvel, kui maja üleni hangedes oli, kaevati teerada lahti ning köeti ikkagi sauna. Nädalal, mil sauna ei köetud, pesti ennast laupäeviti, alati kindlal kellaajal. Kuna pere oli suur kestis see mitmeid tunde. Pärast pesemist said kõik endale puhtad särgid selga.³

Käimla ehitati Rannale alles Eesti ajal. Enne käimla ehitamist kehtis kindel kord, et "asjal" käidi kokkulepitud kaugusel majadest ja seda isegi talvel.⁴

3. MATERJALIDE KASUTUS JA TEHNILINE SEISUND

3.1 HOONE ÜLDINE SEISUKORD

Suur osa hoonest on hävinud. Säilinud on rehetuba (plaanil nr.2), esik(plaanil nr. 1) ning kaks kambrit (plaanil nr. 3 ja 4). Lauda osa (plaanil nr 7) hävis 1970-ndatel. Laudast on järele jäänud vaid müürid. Üks põhjapoolne kamber (plaanil nr. 5) hävis koos laudaga. (vt. Joonis nr. 1)

Joonis nr. 1 Hoone põhiplaan.

3.2 VUNDAMENT JA SOKKEL

Vundament on kõige alus, millel kogu hoone peab seisma. Tänapäeval mõeldakse vundamendi all midagi, mis asub sügaval ja kindlalt maa sees.

³ V.Kolk

⁴ V.Kolk

Kakssada aastat tagasi ehitatud rõhtpalkidest taluhoonetele oli aga omane, et vundamenti väga sügavale ei kaevatud. On ka hooneid, kus selle tarbeks pinnast üldse ei süvendatud. Seda sellepärast, et erinevalt tänapäevast teadsid toleaeagsed ehitajad, milline koht sobib maja ehitamiseks ja milline mitte. Võimlusel valiti maja jaoks võimalikult kõrge ja kuiv koht, et vältida juba eos niiskusest tingitud probleeme.⁵

Ranna talu hooned on ehitatud samal põhimõttel. Väga sügavale vundamenti rajatud ei ole, kuigi praeguseks hetkeks on see kindlasti natuke sügavamal, kuna inimtegevusega seoses maapind natuke tõuseb.

Kambrite ja rehetoa sokkel on ehitatud paekividest, kõrgus maapinnast on vahemikus 20-25 cm. Praegune olukord on selles hoone osas suhteliselt hea. Sideaine on küll kivide vahelt kadunud, aga kivid ei ole veel välja kukkunud ega pudedad. Üldiselt öeldakse, et kui nurgakivid ehk plintid on paigas, pole muretsemiseks põhjust.

Praeguseks on rehetoa lõunapoolne sokkel kõrgemaks tõstetud, ulatudes ülespoole akende alumist äärt. Seda võidi teha palkide kahjustuse tõttu. Fotodelt nähtu põhjal võib järeldada, et antud töö on tehtud Eesti aja lõpus või Nõukogude aja alguses, kuna vanadelt fotodelt on näha aeg, mil vundament ulatus peaaegu maani ja Matvei matusepildil (1966) on palkide asemele laotud juba ehitusplokid. (vt. Joonis nr. 2)

Joonis nr. 2 Rehetoa esine sokkel tänapäeval.

Kuna rehetoa põhjapoolne sein on hävinenud, siis ei ole ka selles kohas soklist palju järel. Maaseest on näha veel vaid paari kivi, mis viitavad sokli asukohale. (vt. Joonis nr.3)

⁵ www.muinas.ee

Joonis nr. 3 Rehetoa taguse kambri välisseina kunagine asukoht.

Laudaosa sokkel oli ehitatud kõrgemana. Sedasorti taluhoonetele oli suhteliselt omane, et laudaosas rajati kõrgem kivimüür. Seda põhjusel, et laut oli perekonna sissetuleku allikas. loomad kippusid end ikka vastu seina toetama ning kivimüür pidas sellele paremini vastu kui mädanikule ja hallitusele vastuvõtlikum puitsein. Ranna talu laudaosal oli seestpoolt paekivist ja väljast suurte maakividega ehitatud sokkel. Kõrgus oli, ja on osati siiani, ligikaudu 90cm. (vt. Joonis nr. 4 ja Joonis nr. 5)

Joonis nr. 4 Hävinud lauda sokkel.

Joonis nr. 5 Lauda põhjapoolse ukse asukoht.

Lauda müürid on praegu suhteliselt halvas seisus. Lõunapoolne külg on kokku varisenud, kuid kõik suured maakivid on veel hunnikus alles. (vt. Joonis nr. 6)

Joonis nr. 6 Lauda sokli lõunapoolne külg.

Antud hetkel on üheks kiiremaks ja hädavajalikumaks tööks sokli juures säilinud laudamüüride kaitsmine vihma eest. Seda kasvõi ajutiste plekiribade paigaldamisega müürile. Nii säilib mõneks ajaks sokli praegune olukord.

Järgmise etapina tuleb lauda lõunakülje sokkel uuesti üles laduda. Praegu on veel lihtne jälgida kuhu milline kivi peab asetuma. Mõne aja pärast võib seda olla juba võimatu kindlaks teha. Kivid tuleb omavahel siduda lubjamördiga. Ka ülejäänud soklil tuleb vuugikohad lubimördiga üle vuukida, et säilitada müüri edasine püsijäämine.

Rehetoa Eesti ajal ehitusplokkidest laotud vundament tuleb säilitada, kuna tegu on osaga antud maja ajaloost.

Rehetoa tagaseina vundamendi jäljed on veel näha. Selle osa vundamendist peab taastama sama kõrgelt kui ülejäänud kambrite oma. Kui sinna koheselt sein ja katust peale ei ehitata, siis kaitsta soklit niikaua niiskuse eest ajutise varjualusega.

3.3 SEINAD

Ranna hoone on ehitatud rõhtpalkidest, mis on omavahel tappnurkadega seotud. Sarnast ehitusstiili hakati Eesti aladel kasutama juba 6-7 sajandil. Puitmajade ehitamine muutus sel ajal märgatavalt lihtsamaks, kuna võeti kasutusele uued tööriistad. Soojapidavamaks muutmiseks kasutati palkide ühenduskohtades ehk varades takku või sammalt. Käesoleval hoonel on selleks valitud sammal. (vt. Joonis nr. 7)

Joonis nr. 7 Hoone nurgatapid.

Palgi üldist olukorda silmas pidades ei ole olukord kiita. On kohti, kus kahjurid ja niiskus on oma töö juba teinud ja kogu sein on kahjustunud. Samas on seinu, kus on olukord väga hea. Seega peab ka palkide olukorda kirjeldama seinhaaval.

Lõunapoolse seina olukord on rahuldav. Eelmise peremehe ajal on rehetoa osas kuni akendeni palgid asendatud ehitusplokkidega. Varades olev sammal on säilinud üllatavalt hästi.

Niiskuskahjustused puuduvad, kuid mõningates kohtades on märgata koide tekitatud kahjustusi. Nende pärast karta ei tasu kuna aastate jooksul neid juurde pole tulnud.

Idapoolne külg on säilinud sama hästi kui lõunapoolne. Niiskuskahjustusi ei ole märgata ning koidega pole siin erilist probleemi.

Hoopis halvem on olukord läänepoolsel küljel, mis oli varem lauta ja rehetuba eraldav sein. Palk on kahjurite ning niiskuse poolt suuresti kahjustatud. (vt. Joonis nr. 8) Põhjuseks võib pidada seinal tehtud ümberehitusi. Nimelt koos uue katuse ehitusega võeti eluruumina kasutusele ka katusealune ruum. Valguse saamiseks ehitati läänepoolsesse viiluosasse suur aken koos rõduga. Üheks niiskuskahjustuste tekitajaks võibki pidada seda rõdu. Selle seina halva olukorra üheks põhjuseks võib olla ka rehalase hävinemisega hoonele tekkinud mitteomane otsaviil, mis on liiga väikse räästaga avatud vihmale. (vt. Joonis nr. 9)

Joonis nr. 8 Läänepoolse seina kahjustus.

Joonis nr. 9 Hoone läänepoolne külg.

Põhjapoolne külg on osaliselt heas korras, kuid rehetoa taga olnud kahe kambri sein on hävinud koos rehalasega. Praegusel hetkel on rehetoa põhjapoolne sein ajutine. On näha kuidas 25 aastat tagasi ehitatud ajutised konstruktsioonid hakkavad ära väsima ja ohustavad kogu põhjapoolset külge. (vt. Joonis nr. 10)

Joonis nr. 10 Põhjapoolse seina ajutine lahendus.

Seinte koha pealt tuleb esimese tööna ette võtta põhjakülje kindlustamine. Selleks tuleb eelnevalt taastada rehetoa taguste kambrite välisseina sokkel ja palksein, kohas kus see algselt paiknes. Tänu sellele saab kindlustatud ka ülejäänud põhjapoolne sein. Kuna katuse

konstruktsiooni on muudetud pärast kambrite seinaga lagunemist ning katus praeguses olukorras ei ulatuks seinani, siis tuleb ajutiselt kambriseinale katus ehitada.

Läänepoolse seinaga kahjustatud palgid tuleb asendada, pidades silmas asjaolu, et välja vahetada võimalikult vähe ja võimaluse korral originaali taastada. Proteesides jälgida, et uue palgi aastarõngad oleks samapidi vana palgiga. Palkkonstruktsioonide proteesimisel ja asendamisel kasutada vanu palke.

Vanu palkmaju soojustatakse palgivahede üle takutamise teel. Antud hoonel seda teha ei ole mõtet, kuna maja on kasutuses ainult suvel, siis soojapidavusega probleeme ei ole. Üldiselt on varades olev sammal väga hästi säilinud ning ei ole vaja olemasolevat toimivat asja rikkuma hakata.

3.4 HOONE LAED

Hoone laed on rajatud puittalastikule. Rehetoa lagi on ehitatud ümarpalkidest, mis on üksteise vastu asetatud. Rehetoa lagi ning seinad on siiani kaetud tahmaga. (vt. Joonis nr. 11)

Joonis nr. 11 Rehetoa lagi ja sein.

Kambrite ning esiku laed on ehitatud prussidest. Idapoolses kambris on lagi kaetud saepuruplaadiga, mis on ära värvitud.

Põhjapoolses kambris on ühes kohas näha peatala niiskuskahjustust. Kuna kahjustatud kohale on naelutatud plekitükk võib eeldada, et tegemist on juba 50 aasta taguse ning pinnapealse kahjustusega, mida ei tasu liialt karta, sest see ei ohusta kuidagi konstruktsiooni vastupidavust. (vt. Joonis nr. 12)

joonis nr. 12 Põhjapoolse kambri laetala kahjustus.

Rehetoa seinte ning lae puhastamist ei tohi mitte mingil juhul ette võtta, kuna tahm, mis on kogunenud palkidele, näitab selgelt, kuidas kunagi tolles talus elati.

3.5 UKSED JA AKNAD

Kõik aknad on 20- ndatel aastatel suuremaks lõigatud ning uutega asendatud. Kõik klaasid on kititud, kuid enamusel akendel on kitt juba hävinud. (vt. Joonis nr. 13) Aknad on värvitud umbes 10-15 aastat tagasi õlivärviga, mis on suhteliselt hästi säilinud. Paaril aknal on klaasid mõranenud.

Joonis nr. 13 Aken

Akna klaasid tuleb uuesti kittida ning purunenud klaasid välja vahetada. Lahtine värv eemaldada ning üle värvida linaõlivärviga. Metallnurgad ning inged puhastada roostest

ja värvida. (vt. Joonis nr. 14)

Joonis nr. 14 Aken.

Välisuks on vahetatud tõenäoliselt 20-ndatel või 30-ndatel. Vanadelt fotodelt on veel näha eelmist välisust, mis on laiadest laudadest kokku löödud. Praegused ukсед on arvatavasti paigaldatud eelmise sajandi esimeses pooles ning need on väga hästi säilinud. (vt. Joonis nr. 15) Mõnel ukсел puudub link. Puuduv link paigaldatakse samas stiilis, mis teistel ustel.

Joonis nr. 15 Siseuks.

3.6 KATUS

Ilmastikukindel katus on ehitise säilimise seisukohalt üks olulisemaid elemente. Katusekatte materjalina on hoonel kasutuses saartele omane pilliroog. Sarnaseid ehitusmeetodeid hakati Eestis kasutama juba 15.-16. sajandil. Kaitsmaks palkseinu sademete eest ehitati hooned laiade räästastega ning läbijooksu vältimiseks pidi kalle olema vähemalt 45 kraadi.⁶

Viimati on Ranna talul katusekatet vahetatud 70 –80-ndatel. Kuna viimati paigaldatud katus ei olnud piisavalt paks, siis praeguseks on katuse olukord kasin. (vt. Joonis nr. 16) Roo vahetusega paigaldati harjaosasse eterniit, mis ei mõju rookatusele hästi. Ka antud katuse puhul on eterniidilt roole jooksev vesi uuristanud katusesse lohud. (vt. Joonis nr. 17) Põhjapoolne külg katusest on tugevasti sammaldunud. Sammalt kindlasti mitte hakata eemaldama, kuna koos samblaga eemaldub ka kiht roogu ning samuti ei pidurdu sellega sambla levik. Lisaks näitab katusel olev korralik samblakiht hoone vanust.

Joonis nr. 16 Katus põhjast.

⁶ www.muinas.ee

Joonis nr.17 Kahjustatud katus eterniidilt jooksva vee tõttu.

Talvel on viimane aeg alustada roo kogumist, et lähiaastatel saaks hoonele korralik uus katus ehitada. Uue katuse ehitamisel tuleb pidada silmas antud piirkonna eripärasusi. Kindlasti tuleb eterniidi asemel asetada piki katuseharja veel üks kiht roogu, mis kinnitatakse harimalakatega⁷

Uue katuse ehitusega tuleb taastada ka katus rehetoa taga olevale kambriale, mille seinad on eelnevalt taastatud. (vt. Joonis nr.18) Läbi tuleb mõelda ajutine lahendus kaitsmaks läänepoolset seinu.

Joonis nr. 18 Sarnase katusega naabertalu.

⁷ www.muinas.ee

3.7 KÜTTEKOLDED

Korstnad ja soojamüüriga pliit-ahi ehitati hoonesse 19. sajandi keskel või lõpus. Enne seda lasti suits ruumidest välja poolukse kaudu.⁸

Majal on algselt olnud kaks korsten. Esimene oli rehetoa korsten ning teine asus rehetoa ja lauda vahel. Viimase avastas alles antud töö jaoks materjali kogudes Pääsukese 1918. aastal tehtud fotolt. Arvatavasti lammutati või lagunes korsten koos laudaosaga. (vt. Joonis nr. 17)

Pliit koos ahjuga on praeguseks hävinud. Alles on veel soemüür ning korsten.

1980-ndatel on rehetuppa ehitatud suur maakividest kamin, mis kuidagi antud ruumi ei sobi ning teda tõmbama saada on suhteliselt suur töö. (vt. Joonis nr. 20)

Joonis nt. 20 1980-ndatel ehitatud maakivikamin.

Soojamüür on väga halvas olukorras. Kui seda remontida ei saa, siis tuleb vanadest kividest uus müür ehitada. (vt. Joonis nr. 21) Maakividest kamin lammutatakse ruumist ära ja taastatakse pliitahi originaalkividega. (vt. Joonis nr. 22)

⁸ www.muinas.ee

Joonis nr.21 Pragunenud soemüür.

Joonis nr. 22 Varju all olevad pliidi originaalkivid.

3.8 PÕRANDAD

Esikus ning põhjapoolses kambris on kiviõrandad. Idapoolne kamber oli laudõrandaga, mis on kahjuks 15 aastat tagasi uue vastu vahetatud.

Rehetoas on laudpõrand. Maas on vanale hoonele omaselt 30-32 cm laiused lauad. (vt. Joonis nr. 23)

Joonis nr. 23 Rehetoa põrandalauad.

Laudis on paarist kohast kahjustatud. Antud kohad tuleb proteesida samaväärse lauaga.

4. KOKKUVÕTE

Enne käesoleva töö kirjutamist teadsin oma esivanemate talust suhteliselt vähe. Erinevaid kirjanduslikke materjale uurides ja vanatädiga ning vanematega rääkides tuli üllatus üllatuse järel: hoone vanus, V.Kolga intervjuu ühe elanikuga, Rehepappi uuringud ning segamini tagakambrid, mis isegi mõnele ajaloolasele oleks kindlasti huvitav koht aja veetmiseks. Näiteks on säilinud eestiaegne tuulegeneraator koos akudega, erinevaid vankrirattaid ja kirste.

Väga palju on juba kadunud, näiteks saunahoone ja hobustetall, mis eelmise sajandi keskel maha põlesid. Ning palju asju on väga halvas seisukorras, vana maakividest kelder, mille ehitusaasta on 1903, on kokku varisemas.

Sellises olukorras on väga paljud meie esivanemate kodud. Suure linnastumisega oleme unustanud, kust me põlvneme. Enamuse eestlaste juured on maal.

Käesolevat tööd kirjutades olen aru saanud, et ei taha olla see, kelle eluajal minu esivanemate maja täielikult hävineb. Talumaja, mis on kakssada aastat vana ja kus on elanud üle 50 inimese vajab ka tänapäeval omanike hoolt. Loodan, et kunagi avaneb linnuse mäelt samaväärne vaade Ranna talule kui 1913 aastal.

5. KASUTATUD KIRJANDUS JA ALGMATERJALID

1. Johannes Pääsukese foto 1913.a ERM kogust. MM299_50
2. V.Kolk Muhu elamuajalugude kollektsioon Muhu Muuseumile. Muhu Muuseum, Koguva küla. Pere jrk. Nr. 14
3. Koostaja Mari Loit Korstnapits
<http://www.muinas.ee/vvfiles/0/1.%20Korstnapits.%20tyybid%20ja%20hooldus.pdf>
19.05.2010
4. Koostaja Mari Loit Katus
<http://www.muinas.ee/vvfiles/0/2.%20Katus.%20tyybid%20ja%20hooldus.pdf>
18.05.2010
5. Koostaja Mari Loit Vundament ja sokkel
<http://www.muinas.ee/vvfiles/0/12.%20Vundament%20ja%20sokkel.pdf>
18.05.2010
6. Ülo Rehepapp Linnuse
<http://ylo.rehepapp.com/Muhu/K%fcld/Linnuse/LINNUSE.doc>
18.05.2010

Lisa 1

Asendi- ja põhiplaan

